

Niklas Jensen-Eriksen

Insinöörit atomiaikaan

Karl-Erik Michelsen ja Tuomo Särkikoski, *Suomalainen ydinvoimalaitos*. Helsinki: Edita 2005.

Päätös Suomen ensimmäisen ydinvoimalan rakentamisesta suomalais-neuvostoliittolaisena yhteisprojektina syntyi sekavan ja monimutkaisen prosessin tuloksena. Mauno Koivisto on mustelmissaan luonut Suomen ensimmäisistä ydinvoimalahankinnoista lohduttoman kuvan: "Meillä ei ollut mitään johdonmukaista pyrkimystä, ei mitään tarkoin muotoiltua taktiikkaa, ei mitään saumatonta yhteistyötä päätöksiä valmisteleavan tason ja julkisen päätöksentahon kanssa, puhumattakaan yksityisestä päätöksentekotahosta. Mentiin tilanteesta toiseen ja saavutettiin erinomaisia tuloksia."¹ Karl-Erik Michelsenin ja Tuomo Särkikosken teos kertoo, miten huonoista lähtökohdista huolimatta suomalaiset onnistuivat saavuttamaan Koiviston mainitsemia erinomaisia tuloksia. Kirjan sankareiksi nousevat IVO:n suomalaiset insinöörit ja muut ydinvoima-asiiantuntijat, joiden itsepintaisuuden tuloksena neuvostolaitos muokattiin voimalaitokseksi, jonka Michelsen ja Särkikoski ovat nimenneet "suomalaiseksi ydinvoimalaitokseksi". Nimi on jo sinänsä hatunnosto suomalaisasiiantuntijoiden saavutukselle. Muuten kirjoittajien näkökulma on miellyttävän kiihkoton, ja siten se poikkeaa edukseen nykyisestä julkisesta ydinvoimakeskustelusta, jossa otetaan usein voimakkaasti ja yksipuolisesti kantaa joko ydinvoimalan puolesta tai sitä vastaan.

Imatran Voima ei halunnut tilata neuvostoliittolaista ydinvoimalaa. Neuvostoliittolaisilta saatiin nihkeästi tietoa heidän tarjoamastaan voimalasta, eikä se

pitkään näyttänyt edes kannattavuusnumeroiden valossa varteenotettavalta vaihtoehdolta.

Suomalaiset ydinvoima-asiantuntijat olivat sisäistäneet länsimaisen turvallisuus- ja teknologiakulttuurin, eivätkä he luottaneet neuvostoliittolaisiin ratkaisuihin. Neuvostoteknologian ja -laitteistojen toimintavarmuuteen ja turvallisuuteen suhtauduttiin epäluuloisesti. Idän supervalta pystyi lähettämään ihmisiä avaruuteen ja luomaan suuren ydinasearsenaalin, mutta neuvostoliittolaisia koneita ja kulutustavaroita ostaneet suomalaiset joutuivat usein huomaamaan, että sen kyky valmistaa luotettavasti toimivia arkisempia tuotteita oli hämmentävän heikko. Teknologiset perusratkaisut saattoivat olla toimivia, mutta niiden soveltaminen käytäntöön ontui. Ydinvoimalan rakentamisen kannalta tämä oli huolestuttavaa, koska "[l]aadunvalvonta ei ollut pelkkiä numeroita ja tilastoja, vaan pitkälti myös työkuria, tahtoa ja huolellisuutta." (s.157).

Kun teollisuusministeri Väinö Leskinen julisti "Nyt se on tilattu" Moskovassa kesällä 1969, pettyneellä IVO:lla oli vain epämääräinen käsitys siitä, minkälaisen voimalaitoksen Leskinen oli Neuvostoliitosta tilannut. Suomaliasiantuntijat eivät kuitenkaan antautuneet ehdoitta poliittisten realiteettien edessä, vaan he päättivät varmistaa sen, että voimalasta tulisi suomalaisten turvallisuus- ja laatumääräysten mukainen laitos. Neuvostoteknologiaa karsastaneet IVO:n insinöörit mukautuivat tilanteeseen ja alkoivat neuvostoasiantuntijoiden vastaväitteistä huolimatta muokata ostettua ydinvoimalaa suomalaisia turvallisuusperiaatteita vastaavaksi laitokseksi. Voimala suunniteltiin käytännössä uudestaan suomalais-neuvostoliittolaisena yhteistyönä.

Teoksessa päästään yli puolen välin ennen kuin voimalan rakennustyöt edes alkavat. Loviisan voimalaitoksen omalaatuisen taustan huomioon ottaen vanhempien aikojen painotus on perusteltua. Michelsenin ja Särkikosken kirja ei ole vain kuvausyksittäisen

voimalan historiasta, vaan se on itse asiassa kuvaus suomalaisen ydinenergiaosaamisen synnystä. Kirjaa alettiin kirjoittaa Loviisan ydinvoimalaitoksen aloitteesta, joten tekijät ovat päässeet tutustumaan Fortumin arkistoihin. He ovat kahlanneet läpi kunnioitettavan määrän Imatran Voiman asiakirjoja. Niiden pohjalta syntynyttä kuvaa on täydennetty Valtioneuvoston ja Loviisan kaupungin arkistojen, Kansallisarkistossa säilytettävän Erkki Laurilan kokoelman ja Työväen arkistossa säilytettävän Väinö Leskisen arkiston sekä haastattelujen avulla. Työn tuloksena syntyi korkeatasoinen ja huolellisesti laadittu kirja, joka valottaa yhden voimalaitoksen historian lisäksi laajemmin Suomen taloushistoriaa ja suomalaisten suhdetta teknologiaan. Michelsen ja Särkikoski ovat kokeneita teknologian historian tutkijoita, mikä näkyy sekä teoksen painotuksissa että sen korkeassa tasossa.

Akateemisen tutkijan, mutta ei ehkä muiden lukijoiden, näkökulmasta katsottuna hämmentävä yksityiskohta kirjassa on se, että siinä ei viitata lainkaan muiden ydinvoimalahankintoja yksityiskohtaisesti tutkineiden historiantutkijoiden teoksiin. Lähdeluettelosta ei löydy Juhani Suomea, Hannu Rautkalliota, Milka Sunellia eikä Marja Riitta Paloheimoa, (joka tosin mainitaan Loviisassa pidetyn seminaarin osallistujana). Suomen ja Rautkallion unohtamisen voi ymmärtää, koska heidän kuvauksensa ydinvoimahankkeesta kytkeytyvät turhan paljon Kekkonen persoonaan, mutta Sunell ja Paloheimo ovat tutkineet pro gradu - töissään atomivoimahankintoja yksityiskohtaisesti ja ansiokkaasti.² Lisäksi olisi voinut olettaa kirjoittajien viittaavaan vuonna 1986 Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä ilmestyneisiin Olli Ainolan artikkeleihin, jotka käsittelivät Suomen ensimmäisiä ydinvoimalahankintoja. Ainolan artikkelit ovat tutkivan journalismin mestarinäytteitä. Hän rekonstruoi ensimmäisenä yksityiskohtaisesti niitä kulissien takana käytyjä monimutkaisia kamppailuja, joiden tuloksena tilauspäätökset syntyivät.³

Poliittisen historian kirjallisuuden puuttuminen lähdeluettelosta vaikuttaa tietoiselta valinnalta. Michelsen ja Särkikoski ovat omaksuneet teknologia- ja osaamispainotteisen

näkökulman, ja tältä kannalta tarkasteltuna aikaisemmalla poliittisiin taisteluihin keskittyneellä kirjallisuudella on todellakin vain vähän annettavaa. Ehkäpä kirjoittajat ovat lisäksi halunneet ottaa etäisyyttä ajoittain myrskyisään poliittista lähistoriaa käsittelevään keskusteluun. Toisaalta aikaisempi tutkimus olisi tuonut oleellista lisävalaistusta joihinkin kirjassa käsiteltyihin teemoihin. Esimerkiksi Milka Sunellin artikkelista "Väärät kysymykset ja valmiit vastaukset"⁴ -artikkelista olisi selvinnyt, miten toistuvasti epäedullisia tarjouksia esittäneet neuvostoliittolaiset osasivat yhtäkkiä lyödä pöytään numeroiden valossa kilpailukykyisen tarjouksen kesällä 1968 (s.133-134).

IVO:n johto ja insinöörit saivat ajoittain poliitikkojen taholta osakseen voimakasta kritiikkiä ydinvoimalaneuvottelujen aikana.⁵ Kritiikki ei aina ollut aiheellista. Suomen poliittinen johto osoittautui itse toistuvasti kyvyttömäksi päättämään oliko ydinvoimalan hankkiminen ylipäättään pohjimmiltaan ulkopoliittinen kysymys, vai saiko IVO valita voimalan pääosin oman harkintansa ja omien menettelytapojensa mukaisesti taloudellisten ja teknologisten periaatteiden perusteella. Michelsenin ja Särkikosken kirja nostaa esille IVO:n johdon ja insinöörien näkökulman. Se kuvaa taitavasti sitä poliittisten, taloudellisten ja teknologisten kysymysten ristipainetta, jossa he joutuivat toimimaan.

Kirjoittaja on yrityshistoriaan ja kylmän sodan historiaan erikoistunut filosofian tohtori, joka toimii tutkijana Helsingin yliopiston Historian laitoksella.

¹ Esim. Mauno Koivisto, *Liikkeen suunta*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy 1997, s.176.

² Marja Riitta Paloheimo, *Atomivoimaa - Idästä vai lännestä? Suomen ensimmäisen ydinvoimalan hankinta poliittisena kysymyksenä 1965-1969*. Poliittinen historia, Helsingin yliopisto 2000; Milka Sunell, *Miten Suomen yksityinen metsäteollisuus hankki länsimaisen ydinvoimalan. Tutkimus taloudellisesta ja poliittisesta vallankäytöstä 1970-luvulla*. Poliittinen historia, Helsingin yliopisto 2001.

³ "IVO väisteli viimeiseen asti venäläistä voimaa" ja "Kekkonen puhui TVO:lle ydinvoimalan Ruotsista". Helsingin Sanomien kuukausiliite Huhtikuu 1/1986, s. 29-39.

⁴ <http://www.ennenjanyt.net/1-03/sunell.htm>

⁵ Esim. Koivisto, *Liikkeen suunta*, s.177-178,183; Juhani Suomi, *Taistelu puolueettomuudesta. Urho Kekkonen 1968-1972*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava 1996, s. 99-100.